

КОЗИНЕЦЬ О. Г.,

кандидат історичних наук, доцент,
завідувачка кафедри правоохоронної
діяльності та загальноправових
дисциплін
(Навчально-науковий інститут права і
соціальних технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»)

СТРЕЛЬЦОВА О. О.,

студентка III курсу
(Навчально-науковий інститут права і
соціальних технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»)

УДК 342.4:340.5

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.1.2>**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ
ГЛАВИ ДЕРЖАВИ У США ТА НІМЕЧЧИНІ**

У статті досліджено питання сутності конституційно-правового статусу глави держави в двох провідних країнах світу з різною формою правління: США (президентська республіка) та Німеччині (парламентська республіка). Проведено порівняльний аналіз конституційно-правового статусу глави держави. Зазначено, що конституційний досвід США є унікальним.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що починаючи з XVIII ст. у Конституції США були закріплені повноваження глави держави, які протягом століть залишилися незмінними. І цей досвід є надзвичайно корисним для України, яка з часу прийняття Конституції знаходиться в постійному пошуку оптимальної форми правління і відповідно розподілу повноважень між гілками влади.

Встановлено, що незважаючи на ідентичну форму державного устрою та форму державного режиму в обох державах існує суттєва відмінність конституційних прав, наданих главам держав у президентській та парламентській республіках. Існує істотна відмінність між повноваженнями президентів США та Німеччини.

У статті ставиться за мету дослідити основні аспекти конституційно-правового статусу глав держав США та Німеччини.

З'ясовано, що сфера визначених Основним законом обов'язків глави США фактично ширша ніж глави держави Німеччини. Обґрунтовано необхідність розмежування повноважень, що дає змогу зрозуміти роль діяльності глави держави у виконавчій, законодавчій та судовій владі. Визначені існуючі обмеження та привілеї статусу глави держави надані Конституціями. Шляхом документального аналізу були визначені цензи, необхідні для висунення кандидатури на посаду президента. Зокрема, віковий ценз, громадянство, ценз осілості та інші особливі вимоги до кандидата.

У результаті дослідження автори доходять до висновку, що Президент США, відповідно до Конституції, здійснює повноваження не тільки глави



держави, а і глави виконавчої влади. Глава держави Німеччини не має компетенції у сфері виконавчої чи законодавчої влади. В ієрархії органів влади ФРН він стоїть на другому місці після Канцлера. Спільним у повноваженнях двох глав держав є здійснення права помилування, призначення на посади суддів та чиновників, деякі повноваження президента США також здійснюються за порадою та згодою Сенату, як і в ФРН з Федеральним канцлером чи Федеральним міністром.

Ключові слова: *форма правління, інститут глави держави, повноваження, парламентська та президентська республіка, виконавча влада.*

Kozynets O. G., Streltsova O. O. Comparative analysis of the constitutional and legal status of the head of state in the USA and Germany

The article examines the issue of the essence of the constitutional and legal status of the head of state in two leading countries of the world with different forms of government: the USA (presidential republic) and Germany (parliamentary republic). A comparative analysis of the constitutional and legal status of the head of state was carried out. It is noted that the constitutional experience of the USA is unique.

The relevance of the research topic is determined by the fact that starting from the 18th century, the powers of the head of state were enshrined in the US Constitution, which remained unchanged for centuries. And this experience is extremely useful for Ukraine, which since the adoption of the Constitution has been in a permanent search for the optimal form of government and, accordingly, the distribution of powers between the branches of government.

It was established that despite the identical form of state organization and form of state regime in both states, there is a significant difference in the constitutional rights granted to heads of state in presidential and parliamentary republics. There is a significant difference between the powers of the US and German presidents.

The article aims to investigate the main aspects of the constitutional and legal status of the heads of state of the USA and Germany.

It has been found that the scope of duties of the US president defined by the Basic Law is actually wider than that of the head of state of Germany. The necessity of separation of powers is substantiated, which makes it possible to understand the role of the head of state in the executive, legislative and judicial powers. The existing restrictions and privileges of the status of the head of state are provided by the Constitution. Through a documentary analysis, the criteria necessary for nomination for the post of the president were determined. In particular, the age qualification, citizenship, residence qualification, and other special requirements for the candidate.

As a result of the research, the authors come to the conclusion that the President of the United States, in accordance with the Constitution, exercises the powers of not only the head of state but also the head of executive power. The head of state of Germany has no competence in the field of an executive or legislative power. In the hierarchy of authorities of the Federal Republic of Germany, he ranks second after the Chancellor. Common in the powers of the two heads of state is the exercise of the right of pardon, and the appointment of judges and officials, some powers of the US president are also exercised with the advice and consent of the Senate, as in Germany with the Federal Chancellor or the Federal Minister.

Key words: *a form of government, an institution of the head of state, powers, parliamentary and presidential republic, executive.*



Вступ. Інститут глави держави є у всіх державах світу. Це може бути як одна особа, так і колегіальний орган. Але повноваження, які закріплює Конституція держави за представником або представниками на цій посаді, можуть суттєво відрізнятись. Це безпосередньо залежить від форми правління, яка існує в державі.

Україна з часу прийняття Конституції знаходиться в перманентному пошуку оптимальної форми правління і відповідно розподілу повноважень між представниками виконавчої та законодавчої влади. При цьому інституту глави держави приділяється пильна увага. Для того, щоб не бути в перманентному пошуку доцільно вивчати досвід держав, які давно існують і мають діючу Конституцію з XVIII ст., зокрема США. Саме у Сполучених Штатах Америки вперше був конституційно оформлений інститут Глави держави. Повноваження Президента США регулюються II розділом Конституції США [3]. США є республікою з президентською формою правління, тому Президент США є керівною постаттю в здійсненні державного управління.

Діаметрально протилежним прикладом є Федеративна Республіка Німеччини. Вона є парламентською республікою, де діють такі органи державної влади: Федеральний Президент, Федеральний Канцлер, Бундесрат (посередник у здійсненні законодавчої та адміністративної влади у Федерації) та Бундестаг (здійснює контроль за дотримання закону іншими державними органами і посадовцями) [5, с. 82].

Незважаючи на ідентичну форму державного устрою та форму державного режиму важливо усвідомлювати відмінність конституційних прав, наданих главам держав у президентській та парламентській республіках. Існує істотна відмінність між повноваженнями президентів США та Німеччини, як невід'ємної складової органів влади. Також варто звернути увагу на значимість глав вищевказаних країн у сфері різних гілок влади та управлінні державою.

Над проблемою визначення конституційно-правового статусу глав держав як США так і Німеччини працювали О. І. Зозуля, К. В. Байєр, А. В. Зінченко, Д. М. Белов, Ю. М. Бисага, О. В. Скрипнюк, В. В. Сухонос, Г. В. Задорожня.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз конституційно-правового статусу глав держав Сполучених Штатів Америки і Федеративної Республіки Німеччини.

Результати дослідження. Важливим елементом у визначенні статусу інституту глави держави є форма державного правління країни. Відповідно до Конституції США 1787 р. дана держава є федеративною президентською республікою. Тобто президент самостійно або з подальшим схваленням парламенту формує уряд та здійснює керівництво ним. Німеччина також є федеративною республікою, але парламентською. Таким чином, відповідно до Конституції ФРН, влада президента дещо обмежена, а значно більше владних повноважень має канцлер (прем'єр-міністр).

Американські вчені неоднаково висловлюються з приводу конституційно-правового статусу Президента США, його місця і ролі у системі державного управління. Так, наприклад американський професор Джонс поясняв студентам, що президент США займає одну з найвпливовіших посад у світі, виділяючи політичну впливовість Кеннеді, Джонсона та Рейгана. Професор погоджувався з думкою народу про «імперське президентство в нашій країні». У той час протилежну думку мав професор Сміт, який спрямовував іншу студентську аудиторію на думку, що президент порівняно з прем'єр-міністрами інших демократичних країн постає як один із найслабших глав виконавчої влади. Професор виділяв серед вищевказаних Картера та Рейгана, зазначаючи: «Не дивно, що люди говорять про Президента як про нещасного, безпорадного гіганта» [1, с. 322].

Основний закон ФРН називають Конституцією «сильного канцлера» і «слабкого президента». Загалом конституційно-правовий статус глави держави в Німеччині, починаючи з 1949 р. і до сьогодні, не зазнав істотних змін. Так, більшість вчених вважають, що конституційно-правовий статус глави держави Німеччини за вищевказаний період еволюціонував від «сильного» до «слабкого» [2, с. 134].

Стаття 2, розділ 1 Основного закону Америки говорить про те, що виконавча влада надається Президенту Сполучених Штатів Америки. Розділ 2 цієї статті регламентує, що



президент є головнокомандувачем армії та флоту Сполучених Штатів та покликаної на дійсну службу Сполучених Штатів міліції окремих штатів [3].

Відповідно до розділу 5 стаття 54-55 Конституції ФРН президент визначається як Федеральний та не може входити ні в уряд, ні в законодавчий орган Федерації або якоїсь землі [4].

Тобто так як здійснення виконавчої влади тягне за собою значну кількість зобов'язань, сфера повноважень президента США значно ширша глави держави Німеччина.

Важливо розуміти хто може бути президентом тієї чи іншої країни, на яких підставах здійснюється обрання та які строки правління встановлені Конституціями цих держав.

Наприклад, глава держави Америки обирається на чотириохрічний термін шляхом двоступеневих виборів. Процедура виборів досить проста, але об'ємна.

Так згідно Конституції США існує такий порядок обрання Президента Америки:

1) кожен штат призначає у порядку, встановленому його легіслатурою, виборщиків, кількість яких має дорівнювати загальному числу сенаторів та представників, яких штат має право направити до Конгресу;

2) виборщики збираються у своїх штатах та голосують за допомогою бюлетенів за двох осіб, які не повинні бути мешканцями одного штату;

3) виборці складають список усіх осіб, за яких голосували із вказівкою кількості голосів, поданих за кожного з них; цей список вони підписують, засвідчують та опечатаним направляють у місце перебування уряду Сполучених Штатів на ім'я Голови Сенату;

4) Голова Сенату у присутності членів Сенату та Палати представників розкриває всі посвідчені списки і після цього проводиться підрахунок голосів;

5) особа, яка отримала найбільшу кількість голосів, стає Президентом, якщо тільки це число складає більшість голосів усіх призначених виборщиків;

6) якщо ж більш ніж одна особа отримала згадану більшість і рівну кількість голосів, тоді негайно Палата представників, голосуючи за допомогою бюлетенів, обирає одного з них Президентом; якщо жодна особа не отримає більшості голосів, тоді зазначена Палата у тому ж порядку обирає Президента з п'яти осіб, які отримали найбільшу кількість голосів серед усіх кандидатів за списком.

Федеральний президент Німеччини також обирається за певною процедурою строком на п'ять років. Повторний відбір допускається тільки один раз. Процедура виборів відрізняється від американської.

Отже, вибори голови держави у Німеччині мають такий порядок:

1) вибори Федерального президента проводяться Федеральними зборами без дебатов;

2) Федеральні збори складаються з членів Бундестагу і такої ж кількості членів, які обираються народними представництвами земель за принципом пропорційного представництва;

3) Федеральні збори скликаються не пізніше ніж за 30 днів до закінчення терміну повноважень Федерального президента, а при достроковому його припиненні – не пізніше ніж через 30 днів, починаючи з цього моменту. Вони скликаються Президентом Бундестагу;

4) після закінчення строку обрання Бундестагу строк, встановлений у реченні 1 пункту 4, обчислюється з моменту першого засідання;

5) обраним вважається особа, яка отримала більшість голосів членів Федеральних зборів. Якщо у двох турах голосування така більшість не буде зібрана, обраним вважається той, хто в наступному турі отримає найбільшу кількість голосів.

Отже, можемо побачити, що існують схожі етапи проведення виборів у США та Німеччині:

1) у виборах беруть участь представники народу. У США зі штатів, у Німеччині – ландтагів (парламентів земель).

2) Президентом буде обрана та особа, яка отримала більшість голосів від загальної кількості виборщиків;

3) існує процедура переобрання президента у разі отримання однакової кількості голосів декількома кандидатами;



Але, можна виділити і такі розбіжності як:

- 1) у Конституції США більш широко регламентується порядок виборів президента;
- 2) на відміну від США, президент Німеччини обирається спеціально створеним органом – Федеральними зборами.

Відповідно до Основного закону США, президентом може бути особа, яка досягла 35-тирічного віку, проживає на території Сполучених Штатів не менше 14-ти років та є громадянином по праву крові або громадянином федерації на момент прийняття діючої Конституції.

Натомість президентом Німеччини може бути обрана особа, яка досягла 40-карічного віку, є громадянином федерації та має право участі в виборах до Бундестагу.

Тобто фактично, на відміну від Основного закону США, у Конституції Німеччини передбачено, що президентом може бути будь-який німець, віковий ценз глав держав також різниться, а особливістю відбору є виключне право кандидата брати участь у виборах до Парламенту.

В обох державах повноваження президента розпочинаються після принесення присяги. У випадку США дана подія відбувається в Капітолії публічно перед великою кількістю глядачів, коли в Німеччині – перед членами Бундестага та Бундесрата.

Також останнє на що варто звернути увагу, як на складову конституційно-правового статусу президентів Америки та Німеччини це повноваження глав держав.

Конституція ФРН виділяє такі основні повноваження президента: по-перше для вступу в дію розпоряджень та вказівок Федерального президента необхідна їхня контрасигнація Федеральним канцлером або компетентним Федеральним міністром (ст. 59); по-друге представляє Федерацію у міжнародно-правових відносинах, укладає від імені держави договори з іншими країнами, а також акредитує та приймає послів (ст. 59); по-третє може призначати та звільняти з посади федеральних суддів та федеральних чиновників (ст. 60); по-четверте здійснює від імені Федерації право помилування у кожному окремому випадку (ст. 60) [4].

До того ж майже всі правочини президента ФРН мають супроводжуватися схваленням або сприянням компетентними органами.

Президент Сполучених Штатів Америки має значно більше повноважень:

- 1) є головнокомандувачем армії та флоту Сполучених Штатів та покликаної на дійсну службу Сполучених Штатів міліції окремих штатів; йому надано право відтермінування виконання вироків та помилування за злочини проти Сполучених Штатів;

- 2) має право за порадою та за згодою Сенату укладати договори за умови схвалення їх двома третинами присутніх сенаторів;

- 3) призначає на посади та за порадою та за згодою Сенату вводить на посади послів, інших офіційних представників та консулів, суддів Верховного суду та всіх інших посадових осіб Сполучених Штатів, введення на посади яких в іншому порядку не передбачено Конституцією та посади яких встановлені законом;

- 4) має право заповнити будь-які вакансії, які можуть відкритися в період між сесіями Сенату, надаючи посвідчення на посади, терміни дії яких закінчуються до кінця наступної сесії;

- 5) дає за необхідності Конгресу інформацію про стан справ у Союзі та рекомендує до розгляду Конгресу такі заходи, які, на його думку, необхідні та доцільні;

- 6) може за надзвичайних обставин скликати обидві палати або одну з них і у разі розбіжностей між ними щодо терміну перенесення засідань може відкласти їх на той термін, який вважатиме за можливе;

- 7) приймає послів та інших офіційних представників;

- 8) піклується про те, щоб закони сумлінно виконувались, і засвідчує посади всіх посадових осіб Сполучених Штатів [3].

Таким чином, порівняно з главою держави ФРН, президент США має значно більше повноважень відведених виконавчій владі та переважно вільний у здійсненні правочинів.

Також, відповідно до Конституції Німеччини глава держави не може займати будь-яку іншу оплачувану посаду, здійснювати підприємницьку чи професійну діяльність або



входити до складу керівництва чи наглядової ради підприємства, що має на меті отримання прибутку, чого не зазначено в Основному законі Америки.

Висновки. Президент США відповідно до Конституції здійснює повноваження не тільки Глави держави, а і глави виконавчої влади у порядку визначеному законом. Глава держави Німеччини не має компетенції у сфері виконавчої чи законодавчої влади. В ієрархії органів влади ФРН він стоїть на другому місці після Канцлера.

Не дивлячись на схожість процедури виборів, діяльність президента Німеччини узгоджується здебільшого з іншими органами влади держави, коли в США президент вільно без підтримки Кабінету чи Конгресу здійснює свої повноваження.

Спільним у повноваженнях двох глав держав є здійснення права помилування, призначення на посади суддів та чиновників, деякі повноваження президента США також здійснюються за порадою та згодою Сенату, як і в ФРН з Федеральним канцлером чи Федеральним міністром.

Список використаних джерел:

1. Уилсон Дж. Американское правительство. Пер. с англ. Г.А.Стеценко и др. Москва: Прогресс. Универс, 1995. 510 с.
2. Задорожня Г.В. Конституційно-правовий статус глави держави в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: монографія. Київ: Алерта, 2016. 552 с.
3. Конституция Соединённых Штатов Америки от 17 сентября 1787 г. URL: <https://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnstUS.htm> (дата звернення 27.11.2022)
4. Конституция Федеральной Республики Германии от 23 мая 1943 г. URL: https://www.1000dokumente.de/?c=dokument_de&dokument=0014_gru&l=ru&object=translation (дата звернення 25.11.2022)
5. Тараненко М.М., Бедрата А.В. Деякі особливості повноважень глави держави: порівняльно-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2019, № 3. С. 80–84.

